

Максим Яременко

“АКАДЕМІКИ” ТА АКАДЕМІЯ
СОЦІАЛЬНА ІСТОРІЯ
ОСВІТИ Й ОСВІЧЕНОСТІ
В УКРАЇНІ XVIII СТ.

«Акта»

УДК 94(477):(371+316.4)"17"

Я722

Максим Яременко. “Академіки” та Академія. Соціальна історія освіти й освіченості в Україні XVIII ст. – Харків: Акта, 2014. – 534 с.

Цю книжку присвячено українській ранньомодерній освітній культурі. У ній автор аналізує склад студентів Києво-Могилянської академії у XVIII ст. і моделює “колективний портрет” “студіозів”; осмислює феномен та особливості тогочасного шкільництва і соціальне замовлення на освіту й освітні стратегії різних соціальних груп. У дослідженні також детально розглянуто постійні контакти формально поділених державними і конфесійним кордонами українців обох берегів Дніпра й успішність двох варіантів конфесійного будівництва: унійного — у сфері формування ексклюзивної унійної ідентичності, православного — у сфері освітнього дисциплінування духівництва. Монографія характеризується повнотою джерельної бази, широкими порівняннями з річеполітськими, західноєвропейськими та російськими освітніми практиками, а також новаторським комплексним підходом до інтерпретації аналізованих проблем.

Науковий редактор:

Наталія Яковенко, доктор історичних наук, професор
(Національний університет “Києво-Могилянська академія”)

Рецензенти:

Віктор Горбець, доктор історичних наук, професор
(Інститут історії України НАН України)

Миرون Капраль, доктор історичних наук, професор
(Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України)

Людмила Посохова, доктор історичних наук, професор
(Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

Рекомендовано до друку ухвалою Вченої ради Національного університету “Києво-Могилянська академія” (протокол №10 від 26 грудня 2013 року)

ISBN 978-966-8917-65-3

© «Акта», видання, 2014

ЗМІСТ

Передмова.....	9
Перелік скорочень.....	11
Вступ	15
РОЗДІЛ 1 КОЛЕКТИВНА “ФОТОГРАФІЯ”	
КИЇВСЬКИХ СТУДЕНТІВ 1737–1738 рр.	
Станове походження	51
“Киевская академия, по назначению своему для духовенства...”?	53
Вікові характеристики	60
Успішність спудеїв.....	66
Географія походження	69
“Чинник міста”	77
Чисельність студентів: багато чи мало?	90
РОЗДІЛ 2 КОЗАЦТВО В АКАДЕМІЇ	
§1 Загальна характеристика спудеїв-козаків	
Зміна складу.....	127
Географія походження	131
“Закордонні” козаки.....	136
Вікові характеристики й успішність	138
§2 Яких козаків діти навчалися в Києво-Могилянській академії?	
Антропонімія вихованців Академії XVIII ст. і соціальна ідентифікація студентів.....	140
Сини “сильних світу” й “рядових”	154
§3 “Ради души”, на “дому честь и похвалу” та “в пользу отчества и в прислугу государственную”	
Спонуки до навчання козацької старшини.....	173
Старшинські плани “доброго воспитания”	195
Могилянська реакція.....	208
Освіта рядового козацтва	221

РОЗДІЛ 3 РІЧПОСПОЛИТСЬКА ШЛЯХТА-СПУДЕЇ

- §1 “Уродзоні” “поляки”: хто і звідки..... 229
- §2 Втеча від унії, бажання “православнѡ ѡбучатись” чи “в Россії, вѣчне жить”? Ще раз про колонізацію та зв’язки попри державні кордони 239

РОЗДІЛ 4 “СТУДІОЗИ”-МІЩАНИ

- §1 Характеристика міщанського контингенту в Академії..... 263
- Зміна складу..... 264
- Географічне походження 265
- Вік та успішність 271
- Соціальна градація..... 273
- §2 Чи потрібна міщанам освіта? 282

РОЗДІЛ 5 ПОСПОЛИТІ В АКАДЕМІЇ

- §1 Походження, вік та успішність..... 299
- §2 Посполиті “академіки”: селяни чи міщани?..... 303
- §3 Навчатися чи не навчатися? Про “освітні стратегії” простолюду Гетьманщини у XVIII ст.
- Аргументи на користь любові до знань 310
- Ціна дяківської науки або про доступність елементарної освіти..... 312
- “Школярі” 324
- Вертаючись до початку: чи були посполиті письменними й потребували освіти?..... 332

РОЗДІЛ 6 ВИХОВАНЦІ З РОДИН ДУХІВНИЦТВА

§1	“Портрет” студентів і крокування поповичів щаблями академічної науки	357
§2	“Подобаєть быти пастырю разумну, оучительну”: спонуки до студій дітей духівництва	368
§3	Успіхи й невдачі “освітнього дисциплінування” парафіяльного духівництва Київської митрополії ..	378
	Загальні дані.....	381
	“Центр” – “периферія”	384
	“Керівники” – “підлеглі”	385
	Село – “місто”	390
	Виборність і освітній рівень.....	396
§4	Демографія, економіка та традиція проти конфесійного дисциплінування: навчання дітей “закордонного” духівництва	401
	Післямова	437
	Додатки	441
	Бібліографія	467
	Іменний покажчик	509
	Географічний покажчик	523

Таблиці

1.1. Типи населених пунктів, з яких походили кийвські студенти 1737–1738 рр.	80
1.2. Типи населених пунктів, з яких походили кийвські “академіки” з родин духівництва 1777 р.	82
1.3. Типи населених пунктів, з яких походили переяславські колегіанти 1766 р.	83
2.1. Зміна студентського козацького контингенту у 1737–1738 рр.	130
2.2. Географія походження студентів із козацького стану	134
2.3. Успішність студентів-козаків	139
2.4. Закінчення прізвищевих назв могилянських студентів.	144
2.5. Статус батьків вихованців-козаків із Гетьманщини	158
2.6. Статус батьків вихованців-козаків зі Слобожанщини	167
3.1. Чисельність річпосполитської шляхти по школах.	230
3.2. Географія походження студентів-шляхтичів	230
4.1. Зміна міщанського спудейського контингенту	265
4.2. Проблемні ідентифікації студентів	266
4.3. Географія походження студентів із міщан	268
4.4. Успішність спудеїв-міщан	272
5.1. Зміна контингенту студентів-посполитих	299
5.2. Зміна у складі студентів-посполитих.	300
5.3. Географія походження студентів із посполитих	301
5.4. Успішність синів посполитих	302
6.1. Географія походження студентів із духівництва.	359
6.2. Успішність спудеїв із родин духівництва	362
6.3. Географія походження студентів із духівництва 1777 р.	364
6.4. Успішність спудеїв із родин духівництва 1777 р.	365
6.5. Змінність контингенту студентів із родин духівництва.	366
6.6. Освіта парафіяльного духівництва	382
6.7. Освіта парафіяльного духівництва протопопських центрів.	386
6.8. Освіта міського і сільського духівництва.	391
6.9. Співвідношення між рівнем освіти та складом парафій у протопопіях.	392

Додатки

1	Станове походження студентів 1737 р.....	442
2	Станове походження студентів 1738 р.....	443
3	Статистичні дані про походження києво-могилянських студентів	444
4	Вікові характеристики студентів 1737 р.....	446
5	Вікові характеристики студентів 1738 р.....	447
6	Вікові характеристики вихованців Переяславського колегіуму (1744 р.)	448
7	Успішність спудеїв 1737 р.....	449
8	Успішність спудеїв 1738 р.....	451
9	Географія походження студентів.....	452
10	Вікові характеристики студентів із козацького стану 1737 р....	456
11	Вікові характеристики студентів із козацького стану 1738 р....	457
12	Вікові характеристики студентів із міщанського стану 1737 р..	458
13	Вікові характеристики студентів із міщанського стану 1738 р..	459
14	Вікові характеристики студентів-посполитих 1737 р.....	460
15	Вікові характеристики студентів-посполитих 1738 р.....	461
16	Вікові характеристики студентів із родин духівництва 1737 р..	462
17	Вікові характеристики студентів із родин духівництва 1738 р..	463
18	Вікові характеристики студентів із родин духівництва 1777 р..	464
19	Письменність “малоросійських” міщан 1760-х рр. (за здатністю власноруч засвідчити накази до Законодавчої комісії).....	465